

Bírálati vélemény Pollmann Ferenc: A régi Magyarország utolsó háborúja 1914 – 1918
(Budapest, 2014. Osiris Kiadó.) című, az MTA doktora tudományos cím elnyerésére
benyújtott könyvéről

A magyar szakirodalomban az I. világháborúról, illetve azon belül Magyarország világháborús szerepéről viszonylag csekély számú publikációval találkozhatunk és azok egy része is néhány évtizeddel ezelőtt jelent meg. Ennek oka a téma összetettsége, a kutatási lehetőségek – egykoron – szerényebb volta, illetve Magyarország sajátos közjogi helyzete – az Osztrák-Magyar Monarchia „társországa” –, ami számos esetben az önálló magyar szerepvállalás bemutatását nem tette/tesz egyszerűvé.

A háborús részvétel 1914 és 1918 között is elsődlegesen a katonapolitikai kérdésekre, hadműveletekben való „megjelenésre” vonatkozik, miközben a politikai, gazdasági, társadalmi problémák is megkerülhetetlenek, melyek szoros összefüggésben állnak a „katonai kérdésekkel, cselekményekkel”.

S kérdés: vajon mennyiben különíthető el ezekben a kérdésekben Magyarország a birodalom többi részétől? Mennyivel más, több vagy kevesebb? A háborús cselekmények bemutatásában a magyar királyi Honvédség működése mennyiben választható el a közös haderőtől, illetve miként kezelendő a császári és királyi Haditengerészet ebben a vonatkozásban?

Az opponens mindezeket a számára is nehezen megválaszolható kérdéseket, felvetéseket (is) megfogalmazta, amikor kezébe vette és elolvasta -- érdeklődése okán immáron másodszor is – Hajdu Tibor és Pollmann Ferenc könyvét. Az MTA doktora tudományos címre Pollmann Ferenc által benyújtott munka ugyanis kétszerzős, de a bírálat tárgyát képező részek Pollmann Ferenc önálló kutatási eredményeinek az összegzését jelentik. Ez nem azt jelenti, hogy a bíráló a Hajdu Tibor által írott részeket „átugrotta volna”, hanem azt, hogy azok segítségével igyekezett megérteni a „rég Magyarországi utolsó háborúját”.

A régi Magyarország cím egyértelműen az I. világháborút – egykoron csak Nagy Háború – megelőző, kiegyezés (1867) utáni Magyarországot takarja, azt az országot, amely önálló külpolitikát nem folytatott, önállóan háborút nem viselhetett. A „rég Magyarországi” I. világháborús szereplése ezért is nehezen feltárható. A szerzőnek – illetve a könyv egészét tekintve a szerzőknek – ezért sem volt egyszerű a feladata. Úgy bemutatni a háborúban a magyar részvételt, hogy a birodalom egészébe ágyazódjék be a történet, de mégis magyar legyen.

Meglátásom szerint ezt Pollmann Ferencnek sikerült megoldania. Ugyanúgy kapunk képet a magyar királyi Honvédség csapat- és seregtestei tevékenységéről, mint a közös hadsereg magyarországi kiegészítésű alakulatai háborús tevékenységéről. Javára írom a disszertánsnak, hogy elkerülte a két világháború között megjelent, a korabeli Hadilevéltár munkatársai által írott első világháborús könyvsorozat (A világháború 1914-1918, különös tekintettel a magyar csapatok szereplésére és Magyarországra) hibáját, és nem próbálta meg aszimmetrikus módon, a magyar csapatok haditetteire aránytalanul nagy figyelmet fordítva ábrázolni a hadieseményeket, elhanyagolva eközben a birodalom haderejének más alakulatait. (Teljesen helyénvalónak érzem ezzel kapcsolatban a doktori mű téziseiben Pollmann Ferenc hivatkozását Macartney omlettes hasonlatára.)

Külön érdeme a szerzőnek, hogy munkájában hitelesen és jól ábrázolja az Osztrák-Magyar Monarchia katonai vezetésének háborúról kialakított véleményét, a hadművelési elképzeléseket és a katonai felső vezetésen belül kitapintható ellentéteket, amelyeket az uralkodó – I. Ferenc József császár és király – nem igazán volt képes kezelni.

A háború európai majd világ jelentős részére történő kiterjedése a szerzőt arra is „rákényszerítette”, hogy a háború más résztvevőinek katonai elképzeléseivel, a diplomáciai mozgásokkal is foglalkozzon. Nagyon nehezen lenne megérthető a Monarchia – és azon belül Magyarország – szereplése a hadban álló felek elképzelései, tevékenységének az ismertetése nélkül.

Ezt a „csapda helyzetet” – mennyit és hogyan szóljon a szerző a szövetséges, illetve ellenséges hatalmak tevékenységéről – a szerző jól oldotta meg. Minden esetben érzékeltette azon eseményeket, lépéseket, amelyek más országokban történtek, illetve amelyeket más országok megtettek.

Teljesen érthető ugyanakkor, hogy a hadműveletek bemutatása az Osztrák-Magyar Monarchia esetében a meghatározó s azon belül is Magyarország szerepének a kiemelése lényeges.

Pollmann Ferenc – érthető okokból – a háború menetét kronologikus rendben vette górcső alá és elemezte a hadtörténelemben meghatározónak tekintett hadműveleteket. Alaposan elemezte a Szerbia elleni hadjáratot, rámutatva az osztrák–magyar hadvezetés hibáira, a két – majd többfrontosra sikeredett háború katonai, politika, gazdasági problémáira.

Munkája alapvetően hadtörténelmi munka, amely az események leírásán túlmutatva ad képet a „rég Magyarországról” utolsó háborújáról. Arról a háborúról, amely 1918. november 3-án az antant hatalmak és az Osztrák-Magyar Monarchia közötti fegyverszüneti egyezményrel lezárult, hogy a széteső birodalom romjain a versailles-i békerendszer által létrehozott új és részben új államok álljanak fel.

Utóbbi kérdésekről természetesen a szerző már nem szól a munkájában, de érzékelteti azt a sajátos helyzetet, amelybe a birodalom részét képező Magyarország kerül. Új fegyverszüneti egyezmény a győztesekkel.

A bíráló nincs egyszerű helyzetben, amikor a munka új eredményeiről kell, hogy nyilatkozzon. Aki valaha is megpróbált egy ilyen léptékű és egy összetett témáról írni az tudja, hogy az új eredmények elsősorban a mű szemléletében, újabb szempontoknak a megírásába való bevonásában érhetőek tettem. Ezt látom magam Pollmann Ferenc könyvében.

A szerző gyakorlatilag egységes szerkezetben és narratívában tárgyalja az első világháború történetét, pontosabban a „rég Magyarországon” első világháborús történetét. Saját kutatásai alapján mutatja be a háború t megelőző osztrák-magyar – szerb konfliktust, az egyes eseményeket, illetve a Központi Hatalmak közötti tárgyalásokat, azoknak a háború alakulására kimutatható vonatkozásait. Ugyanakkor feltétlenül új eredménynek tudható be a narratíva szemléletének érvényre juttatása: nem elégszik meg a hadiesemények illetve az azokat előkészítő diplomáciai folyamatok pusztá ismertetésével, de egyúttal érzékelteti az osztrák-magyar katonai és a politikai vezetés felelősségét a háború kirobbantásában, illetve a hadsereg-főparancsnokság legfelső szintjén. Utóbbival kapcsolatban kiemelésre érdemesnek ítélem annak bemutatását, hogy a vezérkari főnök, Conrad von Hötzendorf ugyan politikai értelemben természetesen soha sem lehetett döntési helyzetben, mégis meghatározó szerephez jutott a Monarchia legfőbb döntéshozóira gyakorolt, feltétlen háborúpárti álláspontjának következetes képviseletével. Hasonlóképpen fontos új adalékot szolgáltatott Pollmann Ferencnek a Monarchia és Bulgária 1916 tavaszi, Koszovó sorsa körüli konfliktusa annak bemutatására, milyen alárendelt is volt valójában a dualista birodalom pozíciója a világháború folyamán még közvetlen szövetségeseihez képest is. Ami pedig az osztrák-magyar csapatok által a háború alatt elkövetett súlyos atrocitások kérdését illeti, igen fontos új eredménynek tudom be, hogy a doktori műként benyújtott kötet a magyarországi olvasóközönség számára széles körben első ízben nyújt lehetőséget a problémával való szembesülésre. Egészében véve pedig úgy vélem, hogy a könyv hasznos adalékot szolgáltat a hadtörténet egyik alapvetően „örökzöld” problémájának: a hadsereg és a politika viszonyának alakulásához a nagy Háború alatt: meggyőzően bizonyítja, hogy a politika primátusa még a háború idején is töretlenül érvényesült az Osztrák-Magyar Monarchiában (még ha a birodalom két fele között volt is e téren különbség.)

Úgy vélem Pollmann Ferenc eddigi munkássága és ezen könyve, amelyet az MTA doktora tudományos cím elnyerésére benyújtott szakmai vitára alkalmas és javaslom, hogy a bíráló bizottság a vitát lefolytassa.

Végezetül még egy lényeges kérdés: a szerző a magyarországi levéltári – Hadtörténelmi Levéltár, Magyar Nemzeti Levéltár –, illetve osztrák levéltári – Osztrák Állami Levéltár Hadilevéltár – kutatásait a széleskörűen felhasznált szakirodalom – főleg német és angol nyelvű – beépítette a munkába, amelyek azonban lábjegyzeti szinten nem jelennek meg.

Ennek az oka a kötet jellegében keresendő, hiszen egy összegző műről és nem egy részkérdésről készült dolgozatról van szó. A látszólag „hiányzó” levéltári hivatkozások természetesen megtalálhatóak Pollmann Ferenc azon munkáiban, amelyeket a jelen kötet megírásakor felhasznált. Megjegyzendő még, hogy Pollmann Ferenc a munka elkészítéséhez felhasználandó nemzetközi szakirodalmat jól ismeri. A kezdetektől napjainkig megjelent szinte minden meghatározó munkát hivatkozva adott hiteles és megbízható áttekintést a „régi Magyarország” utolsó háborújáról.

Budapest, 2018. április 16.

Prof. Dr. habil. Szakály Sándor

egyetemi tanár, az MTA doktora

-